

Hanehalkı varlık ve yükümlülükleri

Türkiye'de hanehalkı finansal varlıklarını (tasarruflarını+menkul yatırımlarını) nerelerde değerlendiriyor? Yükümlükleri hangi kalemlerde yoğunlaşıyor ve hangi kurumlara karşı ne oranda borçlu?

"TC Merkez Bankası Finansal İstikrar Raporu Mayıs 2020" verileri üzerinden ilerleyelim. Raporda, Mart 2020 itibarıyla verilen "hanehalkı finansal varlıkları" tablosuna göre (s.36), hanehalkının toplam varlıkları Mart 2019'da 1.493 milyar TL'den Mart 2020'de 1.929 milyar TL'ye çıkarak yüzde 29,2 artmaktadır.

Bu toplamın içinde en önemlisi "TL tasarruf mevduatı" olup 771,9 milyar TL'lik tutarıyla yüzde 40'lık bir pay almaktadır. Yabancı para (YP) tasarruf mevduatı ise 646,3 milyar TL (102,4 milyar ABD doları karşılığı) olup toplamın yüzde 33,5'ini oluşturmaktadır.

Demek ki hanehalkı düzeyinde veya gerçek kişiler açısından bakıldığında, dolarizasyon oranı genele kıyasla daha düşük düzeydedir. Oysa tüm ticari/mali kesimler hesaba katıldığında, toplam mevduat içinde döviz tevdiat hesaplarının payı Aralık 2018'den başlamak üzere birçok ayda yüzde 50 oranının üzerinde gerçekleşmiştir. Aslında TL mevduatlar miktar bazında DTH'dan daha hızlı artıyor olsa da, TL'nin değer kayıpları nedeniyle toplam içindeki payı azalmıştır.

Hanehalkı tasarruflarında Mart 2019-Mart 2020 arasındaki asıl güçlü artış, "kıymetli maden deposu"ndadır. "Kıymetli maden depo hesapları"nın hanehalkı finansal varlıkları içindeki payı 2019'da yüzde 3,2'den 2020'de yüzde 5,8'e yükselmektedir. Daha önemlisi mutlak miktarlardaki artıştır: Bu depo hesaplar, bir yılda 47,5 milyar TL'lik bir düzeyden 111,8 milyar TL'lik bir düzeye (dolar cinsinden 8,7 milyar dolardan 17,7 milyar dolar düzeyine) yükselmekte, yani yüzde 135,3 artış göstermektedir. Bu artışın TCMB'nin son yıllarda altın rezervlerindeki hızlı artışa paralel olduğunu, hanehalkının varlıklarının değerinin aşınmasından kaçınmak için ilk tercihinin altın gömülemesiyle birlikte "kıymetli maden depo hesapları" olduğu, ikinci tercihinin ise dövizle yöneldiği görülmektedir. Bu tercihlerde yüksek kur artışlarının devreye girdiği Nisan sonrasındaki dönemde yer değiştirme söz konusu olacaktır.

Hanehalkı finansal varlıklarının yöneldiği diğer alanlar, Mart 2020 itibarıyla:

Toplam içinde yüzde 2,3 payla "tahvil ve bonolar" (kamu ve özel); yüzde 10,5 oranıyla yatırım fonları (bunun yüzde 5,9'luk bölümü "emeklilik yatırım fonları"dır; bunlar, katılımcıların devlet katkısı hariç, BES ve Otomatik Katılım Sistemi'ndeki fonlarıdır); yüzde 4,4 payla hisse senetleri (borsa); yüzde 0,1 ile repo; ve yüzde 3,4 ile dolaşımdaki paradır.

Toparlarsak, hanehalkının finansal varlıklarının yüzde 79,3'ü, önem sırasıyla, TL tasarruf mevduatı, YP tasarruf mevduatı ve kıymetli maden depolarındadır. Dolaşımdaki paranın hanehalkı tarafından tutulan bölümü de eklenirse, yüzde 82,7 oranına ulaşılmaktadır. Tahvil, bono ve hisse senedinin toplamdaki payı yüzde 6,7'dir. Geriye kalan yatırım fonlarının önemli bölümü de emeklilik yatırım fonlarıdır.

Hanehalkının finansal yükümlülükleri

Hanehalkının toplam finansal yükümlülükleri, Mart 2019'daki 590,7 milyar TL'lik tutara kıyasla yüzde 20,2 artarak Mart 2020 itibarıyla 709,7 milyar TL olmuştur. (TCMB, Finansal İstikrar Raporu 2020, s. 39).

Bu toplama yükümlülük türlerine göre bakılırsa, tek başına en önemli yükümlülük türü 236,9 milyar TL'lik büyüklüğü ve toplam içindeki yüzde 33,4 ağırlığıyla konut borçlarıdır. Taşıtın payı yüzde 2 düzeyindedir. Bireysel kredi kartlarının toplam içindeki payı yüzde 17,1'dir. Varlık Yönetim Şirketlerine olan borçların payı da yüzde 4,2'dir. "İhtiyaç ve diğer" yükümlülüklerin payı ise iki tarih arasında yüzde 38,8'den yüzde 43,3'e çıkmaktadır. Bunun anlamı, pandemi krizinin etkilerinin hissedilmeye başlanmış olmasıdır; bu etkiler izleyen aylarda daha da belirgin olacaktır. İzleyen dönemde, Haziran ayında ekonominin düşük faizli ve hacimli kredi destekleriyle "açılmasıyla", konut ve taşıt yükümlülüklerinin hem miktar hem pay olarak sıçrama yapacağı bir döneme de girilecektir.

Hanehalkının finansal yükümlülüklerine bir de alacaklılar temelinde bakılırsa, Mart 2020'de "bankalar"ın 644,6 milyar TL yani yüzde 90,8'lik payla ezici bir ağırlığa sahip olduğu görülecektir. TOKİ'nin payı sadece yüzde 3,5; Varlık Yönetim Şirketleri'nin payı, yukarıda belirtildiği gibi, yüzde 4,2; daha çok taşıt alımlarına yönelik olarak devreye giren finansman şirketlerinin payı da yüzde 1,5'ten ibarettir. Bankaların payında bir yıl içinde, diğerlerinin

aleyhine 1,6 puanlık bir artış olmuştur.

Döviz kurunda 9 ayda dört zirve

Dolar/TL kuru üzerinden gidersek, 31 Aralık 2019'da 1 \$= 5,97 TL olan kurun, ilk zirvesini 23 Mart'ta 6,54 ile denediğini görüyoruz. Sonrasında, 6 Mayıs itibariyle 7,16 TL ikinci zirve görülmektedir. Yılbaşına göre artış oranı yüzde 20'dir. İzleyen dönemde, Haziran ve Temmuz aylarının bütünü ile Ağustos'un ilk günlerinde dolar/TL kurunun 6,85 TL düzeyine adeta demir attığı/attırıldığını biliyoruz. Bunun arkasında, TL'nin düzeyini korumak için döviz rezervlerinin hesapsızca gözden çıkarılması yatmaktadır. Aslında bu, 2018 Haziranından itibaren sürdürülen hikayenin devamı ve belki de son perdesidir. Son perdesidir çünkü net döviz rezervleri Mart 2020'den itibaren negatif bakiye vermektedir.

10 Ağustos itibariyle 1 \$= 7,33 TL düzeyiyle Mayıs başı zirvesi artık geriye dönüşü olmaksızın aşılacaktır. Bu üçüncü zirvedir ve yeni platolar, 7,30'lar ile 7,40'lardır. 17 Eylül itibariyle dolar paritesinin 7,54 TL'yi bulması dördüncü zirveyi oluşturacaktır. Dün yani 21 Eylül itibariyle de artık 7,62 düzeyleri test edilerek dördüncü platoya iyice yerleşilmiş olacaktır.

Yılbaşına göre dolar/TL kurunda artış oranı yüzde 27,6'dır. Başka deyişle, TL'nin 8 ay üç haftada ABD dolarına karşı değer kaybı yüzde 27,6'dır. Bu ciddi bir devalüasyon oranıdır (Avro için bu oran daha yüksektir). Sabit kur rejiminde idari kararlarla yapılan bir devalüasyon olsaydı dahi yüksek sayılacak bir ayarlama oranı olurdu.

Mevcut koşullarda yani dalgalı döviz kuru rejiminde, devalüasyonları (veya revalüasyonları) piyasa yapmaktadır. AKP rejiminde işin garabeti şuradadır: Dolaylı idari kararlarla TL'nin değer kaybetmemesi yönünde çalışılmış, TL'ye yapay nefes alma dönemleri yaşatılmış, ama bunun faturası çok ağır olmuştur. Açık ekonomi koşullarında eldeki tek silah olan faiz politikası felç edilerek, onu kullanmayı reddederek, döviz rezervlerini eritme pahasına TL savunulmaya çalışılmıştır. Ne açık ekonomi koşullarını değiştirme kapasitesi olan ne de faiz saplantıları nedeniyle son üç yıldır açık ekonominin gereklerini yerine getirebilen ekonomi yönetimi sonunda mecburen havlu atmıştır.

Döviz rezervlerini kullanabilme potansiyeli bakımından havlu atmıştır ama aklını başına aldığının/alabileceğinin işaretleri de henüz ortada yoktur. Bundan sonrası için bu iktidarın ekonomiyi kötümser senaryoların dışına çıkarabilmesi olasılığı da zaten artık çok zayıftır.

sol.org.tr/yazar/hanehalki-varlik-ve-yukumlulukleri-15147